

Sygn. akt II Ca 270/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 maja 2016 r.

Sąd Okręgowy w Kielcach II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący: SSO Sławomir Buras

SSO Elżbieta Ciesielska

SSO Teresa Strojnowska

Protokolant: protokolant sądowy Iwona Cierpikowska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 27 kwietnia 2016 r. w Kielcach

sprawy z powództwa M. S.

przeciwko M. Ś. (1)

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim

z dnia 17 grudnia 2015 r. sygn. I C 804/14

I.zmienia zaskarżony wyrok:

1.w punkcie I (pierwszym) w ten sposób, że zasądza od M. Ś. (1) na rzecz M. S. kwotę 4 234,37 (cztery tysiące dwieście trzydzieści cztery 37/100) złotych, zamiast kwoty 8 468,75 złotych oraz zasądza od M. Ś. (1) na rzecz M. S. kwotę 712,00 (siedemset dwanaście) złotych, zamiast kwoty 2 641,00 złotych tytułem kosztów procesu

2.w punkcie III (trzecim) w całości i nakazuje pobrać na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim od M. S. i od M. Ś. (1) kwoty po (...),76 (jeden tysiąc czterysta siedem 76/100) złotych tytułem kosztów sądowych;

II.oddala apelację w pozostałej części;

III.zasądza od M. S. na rzecz M. Ś. (1) kwotę 212,00 (dwieście dwanaście) złotych tytułem opłaty od apelacji a koszty zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym między stronami wzajemnie znosi.

Sygn. akt II Ca 270/16

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 17 grudnia 2015 roku sygn. akt IC 804/14 w sprawie z powództwa M. S. przeciwko M. Ś. (1) o zapłatę, Sąd Rejonowy w Ostrowcu Świętokrzyskim zasądził od pozwanego na rzecz powoda tytułem zachowku po matce W. S.,

zmarłej 14 czerwca 2009r., kwotę 8 468,75 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 2013 r. do dnia zapłaty (pkt I), umorzył postępowanie w pozostałej części (pkt II), orzekł o kosztach sądowych (pkt III).

Sąd Rejonowy oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych:

W. S., żona powoda, zmarła w dniu 14 czerwca 2009r. Jako spadkobierców ustawowych pozostawiła męża M. S., rodzeństwo: Z. K., W. K. (1) oraz troje dzieci po zmarłej siostrze Z. Ś. (1): M. Ś. (2), R. Ś. i Z. Ś. (2).

Początkowo spadek po niej odziedziczył w całości mąż M. S. jako spadkobierca ustawowy, na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim z dnia 20 października 2009r. sygn. akt I Ns 792/09.

Postanowienie to następnie zostało zmienione i Sąd Rejonowy w Ostrowcu Świętokrzyskim postanowieniem z dnia 8 grudnia 2010r. sygn. I Ns 156/10 stwierdził, że spadek po W. S. zmarłej w dniu 14 czerwca 2009r. odziedziczył siostrzeniec M. Ś. (1) jako spadkobierca testamentowy, na podstawie testamentu notarialnego Rep. (...), sporządzonego w dniu 28 czerwca 2008r. przed notariuszem W. K. (2) w Kancelarii Notarialnej w O., otwartego i ogłoszonego w Sądzie Rejonowym w Kielcach w dniu 31 marca 2010r. w sprawie I Ns 156/10.

W skład spadku po W. S. wchodziły: nieruchomości zabudowana budynkiem mieszkalnym, położona w O. przy ul.(...) o wartości 38 375,00 zł oraz nieruchomości o powierzchni 2ha położona we wsi K., gmina W. o wartości 45 319,00 zł (wartość majątku spadkowego została oszacowana zgodnie ze zleceniem sądu przez biegłego R. G., którą to opinię sąd podzielił w całości jako rzetelną, kompletną).

Przy przyjęciu za podstawę wyliczeń zawartych w opinii biegłej R. G., wartość spadku po U. S. stanowi kwotę 83 694,00 zł (41 847,00 zł + 38 375,00 zł).

Udział w tym spadku powoda M. S. (męża zmarłej U. S.), wynoszący zgodnie z art.933 §1 k.c. połowę spadku, (powód dziedziczy spadek po żonie w zbiegu z rodzeństwem spadkodawczyni), stanowi kwotę 41 847,00 zł (83 694,00 zł : 2).

Należny powodowi zachówek w myśl art.991 §1 k.c. stanowi połowę wartości udziału i wynosi 20 923,50 zł (41 847,00 zł x 1/2).

Powód w pozwie zgłosił żądanie zapłaty w kwocie 8 468,75 zł i w tej wysokości popierał to żądanie na ostatniej rozprawie w dniu 17 grudnia 2015r., po zamknięciu której został ogłoszony wyrok.

Taką też kwotę zasądził Sąd Rejonowy, umorzył postępowanie ponad tę kwotę wobec nie popierania rozszerzonego żądania do kwoty 10 456,00 zł oraz orzekł o kosztach procesu.

Sąd nie podzielił zgłoszonego przez pozwanego zarzutu naruszenia zasad współżycia społecznego (art.5 k.c.), przejawiającego się tym, iż powód w sprawie I Ns 792/09, składając wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej żonie U. S. oraz zapewnienie spadkowe, świadomie zataił istnienie spadkobierców ustawowych, (że zmarła żona miała rodzeństwo), wskutek czego Sąd Rejonowy w Ostrowcu Świętokrzyskim w postanowieniu z dnia 20 października 2009r. sygn. I Ns 792/09 stwierdził, że spadek po U. S. na podstawie ustawy nabył jej mąż M. S. w całości. Jak również tego, że czasie, gdy w porządku prawnym obowiązywało postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku z dnia 20 października 2009r. sygn. I Ns 792/09, M. S. zbył jeden ze składników masy spadkowej a mianowicie nieruchomości rolną o powierzchni 2 ha położoną we wsi K. na rzecz osoby trzeciej a pieniądze uzyskane ze sprzedaży zachował dla siebie.

Sąd Rejonowy uznał, że te okoliczności nie mają wpływu na wysokość należnego powodowi zachowku a ewentualne roszczenia z tego tytułu mogą być dochodzone przez pozwanego w innym postępowaniu.

Apelację od tego orzeczenia wniosł pozwany M. Ś. (1) i zarzucił:

- naruszenie przepisów prawa materialnego tj. 5 k.c. poprzez jego niezastosowanie pomimo, iż w okolicznościach faktycznych sprawy, zachodzi żadna szczególna i wyjątkowa sytuacja, uzasadniająca oddalenie powództwa w całości.

Mimo że M. S., na skutek przestępstwa, za które został skazany prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim w sprawie II K 1239/13, uzyskał bezprawnie postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po U. S. tylko na swoją rzecz sygn. I /Ns 792/09 (bo świadomie zataił istnienie rodzeństwa zmarłej żony) i następnie zbył część tego majątku spadkowego, przez co pokrzywdził pozwanego jako prawowitego spadkobiercę U. S.. Tego rodzaju zachowanie powoda urąga wszelkim zasadom współżycia społecznego i stanowi, zdaniem skarżącego, klasyczny przykład rażącego nadużycia prawa.

Ponadto apelujący zarzucił, że sąd nie przeprowadził dowodu z przesłuchania stron, mimo takiego wniosku zgłoszonego przez pozwanego w piśmie procesowym z dnia 1 września 2014r.

Wskazując na powyższe pozwany M. Ś. (1) wniósł o:

- o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości oraz obciążenia powoda kosztami procesu za obie instancje, ewentualnie o
- uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje.

Apelacja i zarzuty w niej zawarte są częściowo uzasadnione w zakresie obniżenia należnego powodowi zachowku, które w ocenie Sądu Okręgowego, właśnie z powodu postawy i zachowania powoda, winno ulec stosownemu obniżeniu o połowę i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda tytułem zachowku po zmarłej U. S. kwoty 4 234,37 zł, zamiast kwoty 8 468,75 zł, w pozostałej części apelacja jako bezzasadna podlegała oddaleniu.

Sąd Rejonowy dokonał prawidłowej i wszechstronnej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego, nie uchybiając przy tym ani zasadom logicznego rozumowania, ani zasadom doświadczenia życiowego, w części dotyczącej ustalenia składu majątku spadkowego po U. S., wielkości udziału spadkowego przypadającego powodowi, wartości tego udziału, które Sąd Okręgowy podziela i przyjmuje za własne.

Jednak przy ustalaniu kwoty należnej powodowi z tytułu zachowku, ma rację apelujący, że Sąd Rejonowy naruszył przepis prawa materialnego poprzez niezastosowanie art.5 k.c., z tym jednak zastrzeżeniem, że nie ma, w ocenie Sądu Okręgowego, podstaw aby żądanie powoda oddalić w całości z powodu jego postawy i zachowania, lecz, że w sprawie wystąpiły okoliczności tego rodzaju, które uzasadniały obniżenie o 1/2 część żądanej przez powoda kwoty, tytułem zachowku po zmarłej żonie U. S..

Chociaż ma rację powód, że instytucja zachowku służy ochronie interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy, wymienionych w art.991 k.c. i jego żądanie jest w całości uzasadnione, to jednak orzecznictwo Sądu Najwyższego przewiduje w wyjątkowych wypadkach, obniżenie należności z tego tytułu na podstawie art.5 k.c., w szczególności przy uwzględnieniu klauzuli zasad współżycia społecznego i taki szczególny przypadek zachodzi w niniejszej sprawie uzasadniająco, zdaniem Sądu Okręgowego, obniżenie należnego powodowi zachowku o 1/2 część.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia przepisu art.5 k.c., przez jego niezastosowanie, który stanowi, że nie można czynić ze swego prawa użytku, który byłby sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego i oznacza, że takie działanie lub zaniechanie uprawnionego, nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony, należy stwierdzić, że jest on uzasadniony.

Zasady współżycia społecznego to z jednej strony całokształt norm moralnych, obyczajowych i zwyczajowych, reguł prawnych, obowiązujących w społeczeństwie, z drugiej strony to także normy moralne, odnoszące się do zachowań innych osób. Zasady współżycia społecznego w rozumieniu art.5 k.c. są pojęciem pozostającym w ścisłym związku z całokształtem okoliczności danej sprawy, mają zastosowanie w wyjątkowych sytuacjach i wyznaczają podstawy, granice jej rozstrzygnięcia. Specyfika roszczenia o zachówek polega na tym, że przyznanie prawa do zachowku służy urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec osób najbliższych (art.991 k.c.).

Etyczny charakter zachowku ma zatem wpływ na ocenę roszczenia z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, o których mowa w art.5 k.c.

W niniejszej sprawie powód jako mąż spadkodawczyni, domagając się od pozwanego brata zmarłej U. S. (spadkobiercy testamentowego), zachowku, realizuje prawo męża spadkodawczyni do otrzymania minimalnego udziału w spadku, co zostało uregulowane w art.991 k.c.

Sprzeczność takiego żądania z zasadami współżycia społecznego, zachodzi wówczas, gdy w świetle reguł lub wartości moralnych, powszechnie społecznie akceptowanych, żądanie zapłaty należności z tytułu zachowku, jest negatywnie ocenione. Doniosłość skutków związanych z pozbawieniem całkowitym lub częściowym prawa do zachowku, uzasadnia przyjęcie, że postępowanie uprawnionego do zachowku, musi być rażąco naganne oraz cechować się jego złą wolą (por. wyr. SN z 07.04.2004r., IV CK 215/03, Lex nr 152889, 25.01.2001r., IV CKN 250/00, Lex nr 490432).

O nadużyciu prawa przez żądanie zapłaty zachowku, decydują okoliczności istniejące głównie na płaszczyźnie „uprawniony do zachowku – spadkobierca”. Okoliczności występujące na linii „uprawniony do zachowku – spadkodawca” nie są pozbawione znaczenia, jednak tylko jako dodatkowe, potęgujące stan sprzeczności z kryteriami nadużycia prawa. Samodzielnie nie mogą stanowić podstawy do stwierdzenia nadużycia prawa (glosa T.Juszyńskiego do wyr. SN z 07.04.2004r., IV CK 215/03, Państwo i Prawo 2005/6/111).

Zgłoszony przez pozwanego zarzut sprzeczności żądania pozwu z zasadami współżycia społecznego z powodu okoliczności pomiędzy nim i powodem, okazał się uzasadniony, skutkując obniżeniem należnego powodowi zachowku o 1/2 część.

Błędnie Sąd Rejonowy nie uwzględnił takich zachowań uprawnionego powoda, które wskazują na to, że powód w sposób rażący naruszył zasady współżycia społecznego przez to, iż zarówno we wniosku jak i składając zapewnienie w sprawie ze swojego wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po U. S. (sygn. I Ns 792/09), świadomie zataił istnienie rodzeństwa zmarłej żony U. S., podając że spadkodawczyni nie miała żadnych dzieci ani rodzeństwa, a rodzice jej nie żyją, zmarli przed nią (k.18 akt SR w Ostrowcu Świętokrzyskim sygn. I Ns 792/09). Wskutek tego, Sąd Rejonowy w Ostrowcu Świętokrzyskim w postanowieniu z dnia 20 października 2009r. sygn. I Ns 792/09 stwierdził, że M. S. jako jedyny spadkobierca ustawy po U. S., nabył spadek w całości (k.20 akt SR w Ostrowcu Świętokrzyskim sygn. I Ns 792/09).

To wadliwe orzeczenie funkcjonowało w obrocie do daty uprawomocnienia się postanowienia Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim z dnia 8 grudnia 2010r. sygn. I Ns 156/10, kiedy to zostało zmienione w ten sposób, że Sąd stwierdził nabycie spadku po U. S. na rzecz spadkobiercy testamentowego - siostrzeńca M. Ś. (1)/ (k.90 akt SR w Ostrowcu Świętokrzyskim sygn. I Ns 156/10).

W czasie, kiedy M. S. legitymował się postanowieniem Sądu Rejonowego z dnia 20 października 2009r. sygn. I Ns 792/09, jako jedyny spadkobierca, sprzedał jeden ze składników majątku spadkowego żony tj. nieruchomości rolnej o powierzchni 2ha położoną w (...), gmina W. na rzecz osoby trzeciej a pieniądze uzyskane z tej sprzedaży zachował dla siebie.

M. S. za czyn ten, zakwalifikowany jako przestępstwo z art.286 k.c. i art.233 §1 k.k. w zw. z art.11 §2 k.c. (oszustwo procesowe) wyrokiem Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim z dnia 14 kwietnia 2014r. sygn. II K 1239/13 został skazany na karę 10 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący 2 lata i karę grzywny w liczbie 50 stawek dziennych, przy określeniu wysokości stawki dziennej na kwotę 10,00 zł. (k.125-126 akt SR w Ostrowcu Świętokrzyskim sygn. II K 1239/13). Powód do daty zakończenia postępowania w niniejszej sprawie w żaden sposób nie zrekomensował szkody, spowodowanej dokonana przez niego sprzedażą jednego ze składników majątku spadkowego (tj. nieruchomości rolnej o powierzchni 2ha położonej w (...) osobie trzeciej).

Ma rację apelujący, że takie zachowanie powoda należy ocenić bardzo surowo jako bezprawne i przestępcze działanie, podlegające napiętnowaniu, nie tylko poprzez wydanie wyroku skazującego. Domaganie się przez powoda w takiej sytuacji, zapłaty kwoty 8 468,75 zł tytułem zachowku po zmarłej żonie U. S., ze strony powoda. stanowi rażące nadużycie prawa i nie powinno korzystać z pełnej ochrony.

Jednak mimo tak nagannej postawy powoda, nie można go, w ocenie Sądu Okręgowego, całkowicie pozbawić przewidzianego w art.991 §1 k.c. prawa do zachowku po zmarłej żonie, który ma urzeczywistniać obowiązek moralny spadkodawcy względem osób dla niego najbliższych, bo już samo pozbawienie ich dziedziczenia stanowi dla nich pewna dolegliwość.

Oceniając zachowanie powoda, jako wyjątkowo naganne, a nawet przestępcze, uzasadnioną jest ocena takiej sytuacji jako wyjątkowej, uprawniającej do obniżenia, żądanej przez powoda kwoty tytułem zachowku o połowę i zasądzenie od pozwanego na jego rzecz kwoty 4 234,37 zł zamiast żądanej 8 468,75 zł, o czym Sąd Okręgowy orzekł w punkcie I wyroku. Konsekwencją tej zmiany była też zmiana orzeczenia o kosztach procesu i zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik sprawy (powód wygrał sprawę w połowie), określonej w art.98 §1 i §3 k.p.c., zasądzono od pozwanego na rzecz powoda kwotę 712,00 zł, zamiast kwoty 2 641,00 zł. Uzasadniona także, z uwagi na wynik postępowania, była zmiana punktu III zaskarżonego wyroku w przedmiocie rozstrzygnięcia o kosztach sądowych. Kosztami opinii biegłego obciążono obie strony po połowie, zamiast pobrania tych kosztów w całości od pozwanego.

Zarzut nie przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron, który mimo zgłoszenia takiego wniosku przez pozwanego nie został przeprowadzony, nie jest skuteczny albowiem pozostaje bez wpływu na treść rozstrzygnięcia. Zebrany w sprawie materiał dowodowy był wystraczający do rozpoznania sprawy i wydania orzeczenia.

Apelacja pozwanego w pozostałej części jako bezzasadna podlegała oddaleniu (art.385 k.p.c.).

Mając na uwadze powyższe okoliczności Sąd Okręgowy na podstawie art.386 §1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania apelacyjnego na rzecz strony pozwanej w kwocie 212,00 zł (opłata od apelacji), orzeczono na podstawie art.98 k.p.c. w zw. z art.108 §1 k.p.c.

Koszty zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym między stronami wzajemnie zniesiono na podstawie art.100 k.p.c. (apelacja powoda została uwzględniona w połowie).

SSO Teresa Strojnowska SSO Sławomir Buras SSO Elżbieta Ciesielska